

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СФЕРИ ТОВАРНОГО ОБІГУ

STRATEGIC DIRECTIONS OF SOCIO-ECONOMIC MODERNIZATION OF THE COMMODITY CIRCULATION SPHERE

У статті обґрунтовуються напрями вирішення системних проблем функціонування вітчизняної сфери товарного обігу шляхом реалізації структурних змін та інституційних реформ, адаптованих до сучасної ситуації соціально-економічного розвитку держави. Визначено мету структурних реформ, яка полягає у формуванні сучасних, оптимальних й ефективних співвідношень у межах товарного обігу, досягненні нового стану його соціально-економічної модернізації, а наслідками реформування є покращення, зміцнення та оновлення параметрів сфери товарного обігу. Інституційні реформи спрямовані на створення необхідних і достатніх інституційно-правових, інституційно-організаційних та інституційно-економічних умов розвитку товарного обігу. Обґрунтовано необхідність поєднання структурних та інституційних реформ, що дозволить забезпечити вищу ефективність наслідків реалізації державної політики забезпечення соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу.

Ключові слова: сфера товарного обігу, соціально-економічна модернізація, структурні зміни, інституційна реформа, економічні інститути, державна політика.

В статье обосновываются направления решения системных проблем функционирования отечественной сферы товарного обращения путем реализации структурных изменений и институциональных реформ, адаптированных к современной ситуации социально-экономического развития государства. Определены цель структурных реформ, которая заключается в формировании современных, оптимальных и эффективных соотношений в пределах товарного обращения, достижении нового состояния его социально-экономической модернизации, а последствиями реформирования является улучшение, укрепление и обновление параметров сферы товарного

обращения. Институциональные реформы направлены на создание необходимых и достаточных институционально-правовых, институционально-организационных и институционально-экономических условий развития товарного обращения. Обоснована необходимость сочетания структурных и институциональных реформ, что позволит обеспечить высокую эффективность последствий реализации государственной политики обеспечения социально-экономической модернизации сферы товарного обращения.

Ключевые слова: сфера товарного обращения, социально-экономическая модернизация, структурные изменения, институциональная реформа, экономические институты, государственная политика.

The article substantiates the directions towards the solutions of systemic problems in functioning of the domestic commodity circulation sphere through the implementation of structural changes and institutional reforms adapted to the current situation of the state's socio-economic development. The purpose of structural reforms is defined, which consists in the formation of modern, optimal and effective relations within the limits of commodity circulation, achievement of a new state of its socio-economic modernization. Such reforming can result into the improvement, strengthening and updating of the parameters of the commodity circulation sphere. Institutional reforms are aimed at creating the necessary and sufficient institutional, legal and economic conditions for the development of commodity circulation. The necessity of combining structural and institutional reforms, which will allow to ensure more efficient results in the implementation of the state policy of ensuring socio-economic modernization in the commodity circulation sphere, is substantiated.

Key words: sphere of commodity circulation, socio-economic modernization, structural changes, institutional reform, economic institutes, state policy.

УДК 330.341.2(4):339.3

Мельник І.М.

к.е.н., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Львівський торговельно-економічний університет

Постановка проблеми. Після макроекономічної дестабілізації 2008-2009 рр., розвиток товарного обігу України упродовж наступних років характеризувався низкою позитивних тенденцій, серед яких: зростання обсягів оптового та роздрібного товарообороту, підвищення рівня забезпеченості населення торговельними площами та споживчими послугами, створення інтегрованих горизонтально-вертикальних логістичних центрів, крупних торговельно-розважальних об'єктів та інше. Натомість, потужним зовнішнім викликом, що призвів до погіршення кількісно-якісних характеристик розвитку товарного обігу, починаючи з 2014 р., стала військова агресія на Сході України, яка негативно позначалася на діловому середовищі й розвитку приватного бізнесу, якості життя населення

на всій території держави. Водночас посилилася деструктивна дія внутрішніх викликів розвитку товарного обігу, серед яких: слабкість структурних реформ та інституційних змін, недостатньо дієва й ефективна державна політика планування і регулювання розвитку внутрішньої торгівлі. Взаємне посилення зовнішніх та внутрішніх ризиків і загроз призвело до різкого погіршення якісно-структурних характеристик функціонування товарного обігу, зокрема в оптовій та оптово-роздрібній торгівлі, зниження ефективності та фінансово-ресурсної забезпеченості торговельних суб'єктів господарювання, зменшення обсягів інвестиційно-інноваційної діяльності та тінізації сфери. Саме тому сфера товарного обігу не виконує на сьогодні повною мірою базові функції щодо забезпечення

життєдіяльності соціально-економічної системи держави, економічного зростання та підвищення якості життя населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Певний інтерес для вирішення визначених проблем становлять результати досліджень учених-економістів, для яких об'єктом наукового пошуку стало обґрунтування шляхів розвитку внутрішньої торгівлі. У цьому контексті слід виділити праці, у яких всебічно розкриваються концептуальні положення розвитку галузі та підвищення її ефективності, що належать таким ученим, як В. Апопій [1], Н. Возіянова [2], В. Лагутін [3] та іншим. Не менш важливими для пошуку шляхів розвитку сфери товарного обігу в сучасних умовах соціально-економічної модернізації можна визначити результати досліджень, у яких розкрито загальні аспекти регулювання процесів, які протікають у цьому секторі економіки, що належать таким ученим, як В. Ільяшенко [4], Л. Лігоненко [5], В. Хасанова [6], І. Черниш [7]. З точки зору вивчення проблем розвитку сфери товарного обігу на системній основі на сучасному етапі певний інтерес становлять результати досліджень В. Гросул [8], С. Крекотун [9], М. Чехунова [10].

У той же час, незважаючи на корисність здобутків цих та інших учених для вирішення практичних проблем розвитку сфери товарного обігу в Україні на сучасному етапі, їх недостатньо для того, щоб адаптувати її до змін у системі національної економіки.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування напрямів вирішення системних проблем функціонування вітчизняної сфери товарного обігу шляхом реалізації структурних змін та інституційних реформ, адаптованих до сучасної ситуації соціально-економічного розвитку держави, що дозволить забезпечити вищу ефективність наслідків реалізації державної політики забезпечення соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сфера товарного обігу займає особливе місце в соціально-економічній системі України та регіонів, зокрема, її участь у формуванні ВВП, наповненні бюджетів всіх рівнів, забезпеченні соціальної стабільності залишається системно високою. Водночас геополітична ситуація в країні та недостатньо ефективна державна політика розвитку товарного обігу України призвела до формування, а в подальшому – посилення окремих структурних диспропорцій, зокрема, зниження реалізації базових функцій сфери товарного обігу у системі розвитку національного господарства та зростанні якості життя населення, монополізації сегментів ринку та концентрації торговельних мереж, посилення диференціації розвитку та ефективності функціонування внутрішнього ринку у територі-

альному і функціонально-галузевому аспектах, посилення імпортозалежності.

Отже, у національній економіці України вже тривалий час не вдається вирішити низку системних проблем, які стрімко знижують ефективність функціонування вітчизняної сфери товарного обігу. Їх поділ пропонуємо виділити на групи структурного та інституційного типу, виходячи з необхідності забезпечення сталого і структурно збалансованого розвитку товарного обігу України шляхом реалізації структурних змін та інституційних реформ, адаптованих до сучасної ситуації соціально-економічного розвитку держави.

На наше переконання, мета структурних реформ полягає у формуванні сучасних, оптимальних і ефективних співвідношень в межах товарного обігу, досягненні нового стану соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу, за якого її елементи збалансовані, а деструктивні чинники і системні проблеми, які існували в попередніх умовах, нівельовані. Наслідками реформування є покращення, зміцнення та оновлення параметрів сфери товарного обігу. Зауважимо, що комплексне та достатньо глибоке реформування структури товарного обігу неможливе без відповідних інституційних змін у національній економіці, які формують нормативно-правовий базис реформ та забезпечують для цього необхідну сукупність державних, приватних і громадських інституцій, функціонування яких забезпечує дієвість та безповоротність наслідків реформування.

Саме тому, на наше переконання, важливо забезпечити ув'язку структурних та інституційних реформ у сфері товарного обігу, що дозволить за рахунок впливу на окремі структурні елементи та інституційний базис товарного обігу забезпечити значно вищу ефективність наслідків реалізації державної політики забезпечення соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу (рис. 1).

Модернізація структури вітчизняної сфери товарного обігу передбачає створення високоефективної динамічної і конкурентоспроможної системи, орієнтованої на задоволення потреб споживачів, а також розширення місткості внутрішнього і зовнішнього ринків. При цьому, функціонування і подальший поступ системи забезпечується за рахунок збільшення частки обігу інноваційно-технологічних товарів з високою доданою вартістю, покращення якісних характеристик продукції, раціонального використання господарських та економічних ресурсів, факторних переваг національного господарства.

Незважаючи на скорочення платоспроможності та ділової активності як населення, так і бізнес-середовища під дією зовнішньої агресії, гіпердевальвації та посилення макроекономічних і структурних дисбалансів розвитку національної

економіки, для внутрішнього товарного обігу критично гострою залишається проблема імпортозалежності, особливо у сегменті непродовольчих товарів. При цьому, практично не сформовано систему бар'єрних та компенсаторних інструментів протидії проникненню імпорту на внутрішній ринок. Отже, окремим важливим структурним напрямом розвитку товарного обігу в Україні потрібно вважати системну протидію ризикам імпортозалежності, яка б дозволяла стримати її зростання та досягнути певного науково обґрунтованого рівня.

Однією з найважливіших передумов активізації інноваційної діяльності є розвиток базових елементів інфраструктури товарного обігу, зокрема, інноваційної (технопарки, індустріальні парки, високо-

технологічні інноваційні центри, інноваційні хаби), фінансово-інвестиційної (банки, венчурні фонди, лізинг, форфейтинг, франчайзинг, факторинг, краудфандинг) та комерційно-посередницької (кооперативно-логістичних центрів, дистриб'юторських і дилерських агенцій) інфраструктури

Важливим напрямом структурних реформ у сфері товарного обігу є розвиток міжгалузевої, міжфункціональної та міжсекторальної кооперації, яка забезпечить доступ дрібних товаровиробників до ринку, розширить масштаб зовнішньоторговельних відносин, підвищить рівень конкурентного середовища на ринку, унеможливить розвиток зайвих ланок посередницьких структур у збутовому ланцюзі, мінімізує ризики погіршення якісних властивостей продукції та її

Рис. 1. Стратегічні напрями соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу

псування, знизить рівень трансакційних витрат суб'єктів кооперації, мінімізує цінові спекуляції на ринку, підвищить рівень фізичної доступності окремих видів якісної продукції для населення, забезпечить дієвий моніторинг якості та безпеки споживчих властивостей продукції.

Необхідно також акцентувати увагу на тому, що розвиток роздрібною та оптовою торгівлі в Україні все ще незбалансований, зокрема, розвиток мережевої роздрібною торгівлі обумовив значне відставання оптовою торгівлі від роздрібною, дисбалансу їх взаємодії, більш низькі темпи приросту оптовою торгівлі у порівнянні з роздрібним товарооборотом. Водночас частка високоефективних форматів торгівлі, крупноформатних мереж – гіпермаркетів, супермаркетів все ще залишається незначною, натомість широкомасштабно відбулося подрібнення структури оптовою торгівлі, активізувалися процеси стихійного функціонування оптово-посередницької діяльності, створення та безсистемного розвитку нових форм оптових підприємств і оптово-посередницьких структур. Це потребує вибудування оптимального співвідношення об'єктів роздрібною торгівлі та крупноформатних мереж, які будуть надавати населенню якісні торговельні послуги, розширений асортимент товарів за невисокими цінами.; сформує умови щодо розвитку та підтримки місцевих виробників.

Одним із напрямів структурних змін у сфері оптового товарообороту є формування оптових продовольчих ринків, що здійснить позитивний вплив на створення умов для виходу вітчизняних товаровиробників на прямі торги безпосередньо зі споживачами, цивілізоване формування цін на основі попиту і пропозиції, створення кращих умов для реалізації та купівлі товарів, прискорення просування продукції на ринку шляхом формування оптових партій.

Перспективним напрямом структурних змін у сфері товарного обігу вважаємо розбудову збалансованою просторово-видовою мережі об'єктів торгівлі через посилення спеціалізації та функціональної й територіальною концентрації торговельних об'єктів. Мова йде про розвиток ринкових майданчиків та мережі об'єктів торгівлі на сільських та віддалених територіях, у малих містах зі спеціалізацією на продажу продукції легкою та харчовою промисловістю, сільського господарства, зокрема, вітчизняного виробництва, завдяки чому місцеві товаровиробники матимуть змогу безперешкодно вийти на ринок та пропонувати власну продукцію.

Зауважимо, що однією з причин все ще недостатньої соціально-економічної ролі сфери товарного обігу України залишається недосконалість інституційно-правового та обмеженість інституційно-організаційного забезпечення соціально-економічної ефективності її функціонування. Йдеться про відсутність нормативно-правового

базису щодо державного регулювання розвитку внутрішнього ринку та торгівлі; відсутність чітко ідентифікованих державних структур, відповідальних за реалізацію політики розвитку товарного обігу на регіональному рівні; несформованість стимулів для структурно збалансованого розвитку товарного обігу та створення суб'єктів торговельно-інфраструктури.

При цьому, базисом імплементації політики структурних перетворень товарного обігу має стати реалізація інституційних реформ, тобто розробка та реалізація більш ефективних інституційно-правових, інституційно-економічних та інституційно-організаційних механізмів та інструментів розвитку товарного обігу. Водночас, очікуваними результатами інституційних реформ, орієнтованих на забезпечення необхідних структурних змін у сфері товарного обігу, є створення необхідних і достатніх інституційних умов щодо впровадження системи стратегування розвитку товарного обігу, удосконалення організаційної структури державного управління товарним обігом, формування інфраструктури споживчого ринку та ефективної системи захисту прав споживачів, розвиток інституту суспільно-громадського контролю захисту прав споживачів, підвищення ефективності логістично-збутових процесів, удосконалення інститутів дозвільної та ліцензійної систем, формування середовища суб'єктів інвестиційно-інноваційної діяльності.

Очевидно, що одним із ключових чинників реалізації інституційних реформ розвитку товарного обігу в Україні має стати вдосконалення нормативно-правового базису в цілях уможливлення якісного аналізу, стратегування і планування реалізації державної політики забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, посилення їх економічної самодостатності та інтегрованості. чітко окреслених стратегічних орієнтирів та цільових показників розвитку. Важливим кроком має стати розроблення Концепції розвитку внутрішньої торгівлі та внутрішнього споживчого ринку України, орієнтованою на вдосконалення системи державних заходів щодо захисту внутрішнього ринку від контрабанди, недобросовісної конкуренції та підвищення стандартів забезпечення безпеки споживачів відповідно до міжнародних зобов'язань України.

У зв'язку із ратифікацією Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом існує гостра необхідність адаптації вітчизняного торговельного законодавства до європейських норм щодо впровадження торговельної діяльності, забезпечення скоординованою діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, формування конкурентного середовища, залучення інвестиції у сферу товарного обігу, підвищення рівня торговельного обслуговування населення

та захисту прав споживачів. Додамо, що наразі існує гостра необхідність щодо розробки Закону України «Про внутрішню торгівлю», який повинен бути спрямований на вирішення питань розвитку галузі торгівлі. Крім того, відповідно до Глави 20 «Захист прав споживачів» Розділу V «Економічне та галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію з ЄС існує необхідність удосконалення нормативно-правової бази у сфері захисту прав споживачів, зокрема, щодо системи технічного регулювання та споживчої політики, а також впровадження системи управління якістю продукції.

Крім того, в Україні важливо трансформувати інституційно-правове забезпечення вітчизняної системи захисту прав споживачів за принципом державо-утримуваної функції до приватно-утримуваної функції з достатнім рівнем державного контролю. Мова йде про інституціалізацію правил створення і функціонування недержавних інституцій атестування та контролю якості товарів і послуг, які пропонуються на споживчому ринку в умовах збереження діючої системи захисту, яка містить механізм обов'язкової сертифікації. Водночас в Україні залишається недостатньо використаним потенціал громадянського суспільства, зокрема громадських об'єднань споживачів з питань інформування, консультування, споживчої освіти, визначення загроз, моніторингу товарного обігу, здійснення контролю за виконанням органами державної влади своїх функцій.

Інституційні реформи щодо забезпечення структурних змін у сфері товарного обміну доцільно передусім спрямувати на посилення рівня прозорості та спрощення системи товароруку у напрямі зменшення кількості посередників на внутрішньому ринку, через яких продукція проходить від виробника чи імпортера до кінцевого споживача. Йде мова про розвиток комерційно-посередницької інфраструктури шляхом її диверсифікації та розширення, але не подальшого збільшення чисельності посередників в цілях оптимізації витрат, каналу товароруку.

Висновки з проведеного дослідження. На нашу думку, охарактеризовані напрями структурних змін та інституційних реформ у сфері товарного обігу здійснюють суттєвий вплив на функціонально-структурні аспекти соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу щодо зниження рівня імпортозалежності та диверсифікація торговельної діяльності; формування інноваційно-модернізаційної моделі розвитку торгівлі; покращення забезпеченості та доступності всіх верств населення до товарів і якісних торговельних послуг; підвищення фінансово-економічної ефективності функціонування сфери товарного обігу; ліквідація диспропорцій у просторово-територіальному розвитку та розвитку видів та форматів

торгівлі; створення умов для безпечності та екологічності товарів, представлених у товарному обігу; підвищення ефективності логістично-збутових процесів у рамках мульти-, інтер- та унімодальних перевезень; розвиток інституційної інфраструктури сфери товарного обігу; підвищення товарооборотності та зниження трансакційних витрат обігу; посилення міжгалузевого та міжрегіонального співробітництва у сфері товарного обігу. Варто додати, що державна політика соціально-економічної модернізації сфери товарного обігу потребує й достатньо значного фінансово-ресурсного забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Апопій В. В. Сучасні трансформації в сфері товарного обігу / В. В. Апопій // Економіка України. – 1998. – № 6. – С. 33-41.
2. Возіянова Н. Ю. Внутрішня торгівля України: теоретичний базис, моніторинг, моделі розвитку : монографія / Н. Ю. Возіянова. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2013. – 517 с.
3. Лагутін В. Д. Внутрішній ринок споживчих товарів: теорія розвитку і регулювання : монографія / В. Д. Лагутін. – К. : КНТЕУ, 2008. – 327 с.
4. Ільяшенко В. І. Державна підтримка інституційних перебудов у сфері товарного обігу / В. І. Ільяшенко // Вісник НАДУ. – 2009. – № 26. – С. 46-52.
5. Лігоненко Л. О. Проблеми та перспективи розвитку роздрібно-торгівлі / Л. О. Лігоненко // Вісник Львівської комерційної академії. – Львів : Вид-во ЛКА, 2003. – Вип. 14. – С. 90-97. – (Серія економічна).
6. Хасанова В. В. Історичні аспекти становлення і розвитку державного регулювання у галузі внутрішньої торгівлі в Україні / В. В. Хасанова // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 3. – С. 107-110.
7. Черниш І. А. Адміністративно-правове регулювання внутрішньої торгівлі в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук за спец. 12.00.07 – Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / Інна Анатоліївна Черниш. – К. : Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", 2011. – 18 с.
8. Гросул В. А. Сучасні тенденції розвитку роздрібно-торгівлі та чинники, що впливають на її функціонування / В. А. Гросул, Н. Е. Аванесова // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. праць. – Х. : ХДУХТ, 2008. – Вип. 1 (7). – С. 169-175.
9. Кречотун С. А. Внутрішня торгівля України: проблеми та перспективи розвитку галузі / С. А. Кречотун, В. Я. Влялько // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – № 2 (45). – С. 340-347.
10. Чехунов М. В. Ринкова трансформація внутрішньої торгівлі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. за спец. 08.07.05 – Економіка торгівлі та послуг / Микола Васильович Чехунов ; Харківська державна академія технології та організації харчування, 2001. – 20 с.